

TD TARİH
OKULU
DERGİSİ
JOURNAL OF
HISTORY
SCHOOL **JH
OS**

Yıl / Year: 11, Sayı / Issue: XXXIV, Haziran / June 2018.

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1299>

Geliş Tarihi: 03.06.2018

Kabul Tarihi: 25.06.2018

YOL VE YOLCU ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE KISA BİR FELSEFİ- EDEBİ İNCELEME: HERAKLEİTOS DK 22B60 VE FROST'UN *ROAD NOT TAKEN* ŞİİRİNDEN HAREKETLE YOL

Engin YURT*

Öz

Bu makalede en temelde yol üzerine felsefi-edebi bir düşünme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bir taraftan Herakleitos'un 60. fragmanının felsefi bir analizinin yapılması amaçlanmıştır. Genellikle aşağı ve yukarı giden yolun bir ve aynı olduğu şeklinde tercüme edilen bu fragmanda Herakleitos'un neyi kastetmiş olabileceği üzerine geliştirilen farklı görüşler incelenmiştir. Bir diğer taraftan ise Robert Frost'un ünlü *Road Not Taken* şiirinin bir okumasıyla yolun yolcu üzerinden kurulan fenomenolojik bir yorumunun olanaklı olup olmadığı denetlenmiştir. Yol üzerine iki farklı görüşü belirten bu fragman ve şiirin ortak paydada bulunduğu bir yer olup olmadığı araştırılmıştır. Yolcunun yol için özelliği bağlamı üzerinden bu fragman ve şiir birbirleriyle ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yol, Yolcu, Felsefe, Herakleitos, Edebiyat, Robert Frost, Şiir, Analiz.*

A Short Philosophical-Literate Examination On The Relation Between The Way And The Passenger: The Way Based On Heraclitus DK22B60 And Frost's Poem Of *Road Not Taken*

Abstract

In this article, a philosophical-literate thinking on the way is mainly tried. On one side, making a philosophical analysis of Heraclitus' fragment 60 is aimed. The different views on what Heraclitus might have meant in this article which is generally

* Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü.

translated as the way up and the way down are one and the same are examined. On the other side, with a reading of Robert Frost's famous poem of *Road Not Taken*, it has been tried if a phenomenological interpretation of the way based on passenger is possible or not. It has been researched if there is a common ground or not where this fragment and poem -which exhibit two different views on the way- have met each other. This fragment and poem has been linked together on the context of essentiality of the passenger for the way.

Keywords: *Way, Passenger, Philosophy, Heraclitus, Literary, Robert Frost, Poetry, Analysis.*

Giriş

Söz konusu genel olarak Sokrates öncesi dönem düşünürlerinden biri; ve özel olarak da Herakleitos olduğunda, bu düşünürün felsefe tarihindeki yerinin işlevi ve öneminin kritikliği konusu her zaman açık ya da üstü kapalı bir şekilde tartışma ve şüphe konusu olmuştur. Söz konusu Platon ya da Aristoteles olsa mevcut olan yüzlerce, binlerce sayfanın aksine, Herakleitos'un geriye kalan ve ona ait olduğu konusunda hemen hemen hemfikir olunan sadece yüz otuz dokuz fragmanı vardır.

Bu yüz otuz dokuz fragmana bakarak bırakın Sokrates öncesi dönemdeki düşünmeye dair elle tutulur karakteristik öğeler ve yapılar bulmak, Herakleitos'un kendi düşüncesine dair bile sağlam bir zemin hazırlayacak bilgiyi edinmek bile oldukça zordur. Fragmanların sayısının azlığına ve bu fragmanların kısalığına bir de bu fragmanların aslında Herakleitos'un yazdığı düşünülen kitaptan doğrudan değil ama Herakleitos'un ölümünden yaklaşık yedi yüz, sekiz yüz sene sonra yazılmış olan (M.S. 200-500) yapıtlardan elde edilen bilgilerle oluşturulmuş olması eklenince aslında şu an bu yüz otuz dokuz fragmanın her birinin söylediği şeyi Sokrates öncesi dönem düşüncesini karakteristik olarak temsil eden ya da bu dönemdeki düşünme hakkında kesin bir geçerliliğe sahip olan bir anlayışı yansıtan öğeler gibi görmek kendi içinde çok sinsî, eğer dikkat edilmezse Antik Yunan'da Sokrates öncesi düşünme dünyasını araştıran araştırmacıyı çok yanlış yerlere götürebilecek, çok yanlış yollara saptırabilecek bir duruma sahiptir. Bir de elbette "Herakleitos, yorumcuları tıpkı boş bir yabancıyı kovana gibi cezbedip kendine çeker ve her bir yeni yabancıyı, kendi en çok sevdiği tadın ve kokunun izlerini görür burada" (Barnes 1982: 43) ile işaret edilen durum vardır. Herakleitos'un fragmanlarını yorumlayan kişinin bu fragmanların asıl söylediği (eğer böyle bir "asıl" var ise) şeyin önüne geçip kendi yorumunu, düşüncesini bu fragmanlara

söyletmesi. Yorumcunun kendi görüşünü sanki Herakleitos bu görüşü dile getirmiş gibi lanse etmesi, aktarması felsefe ve düşünme için zenginleştirici bir tutum olsa da, bu zenginleştirici tutumun yarattığı entelektüel yığın aynı zamanda Herakleitos'un söylediği sözlerin parıldamasının önünü kapatmış gibi gözükür. Bu anlamda Herakleitos'a kendi yaşadığı dönemde bile "Karanlık olan" [skoteinos] denilmesinin (Heidegger 1994: 249) sebebi; onun yazdıklarının, konuştuklarının gizemli bir üslup taşıması, cümlelerinin anlamlarının belirsiz ya da çok anlamlı olması, hayatını yaşayış biçiminin olağandışı olması gibi öğelere dayandırılabilir olsa da, bu lakabın hâlâ geçerli olmasının asıl sebebi kesinlikle felsefe tarihinin ona bağışladığı, lütfettiği, atfettiği bir şey değildir.¹

Ancak yine de çok uzun süredir Herakleitos'un "karanlık olan" olması, daha doğru ifade ile "hâlâ karanlık olan" olması, onun zamanında bu lakabı almış olmasından değil, tam tersine, bu lakabın ondan bir türlü geri alınamamasından, onun tüketilememesinden, onun aydınlığa kavuşmamasından ileri gelir. Herakleitos'un sözlerinin bağlamlarının çoğu zaman belirsiz olması (ya da çok bağlamlı olması); felsefe tarihi boyunca Herakleitos'a ilgi gösteren düşünürlerin, filozofların çoğunun Herakleitos'un sözlerini kendi istedikleri bağlama çekebilmelerine olanak sağlamış ve bu olanağı kullanan her bir Herakleitos düşünürü, Herakleitos'un fragmanlarını Herakleitos'un söylediği bağlamdan uzaklaştırarak, kendi bağlamlarına çekerek, Herakleitos'un "karanlık olan" olmasını pekiştirmiş gözükür.² Buna sadece

¹ Evet, Herakleitos büyük ihtimalle olabildiğince muğlak konuşan ve yazan (yarı-kasıtlı olarak) biriydi. Aristoteles buna tanıklık eder: "Genel olarak yazılı olan kolayca, yüksek sesle okunabilmeli ve kolayca anlaşılmalıdır, ki bunlar aynı şeydir. Pek çok bağlaç <anlaşılırdır, pek azı ise> anlaşılmazdır, Herakleitos'ta olduğu gibi noktalama işaretleri kolayca anlaşılmaz. Çünkü tıpkı Herakleitos'un yapıtındaki gibi noktalama işaretleri kolayca ayırt edilemeyebilir, {bunlar} önceki ya da sonrakinden birine yakın durmaktadır, onun kitabının başlangıcında olduğu gibi: 'Logos daima var olduğu hâlde, insanlar anlayışsız bir hâldedir.' Burada 'daima' sözcüğü önceki ya da sonrakine göre mi olduğu noktalama işaretlerine göre ayırt edilmelidir" (Aristoteles 1939: 1407b). Ya da aynı şekilde Demetrius da: "Her şeyden önce, [Kolay-anlaşılabilirlik] güncel sözcüklerin kullanımını ve diğer sözcüklerin de birbirine uyumlu bir biçimde bağlı olmasını içerir. Birbirinden tamamen kopuk ve ilgisiz tümcelerle yazılmış olan yazı, açıklıktan kesinlikle yoksundur. Yazının yapısının düzensizliğinden dolayı, yazıyı oluşturan öğelerin nerede başladığını fark etmek imkânsızdır. Bu durum ile, yani yazının yapısının düzensizliğinden dolayı oluşan belirsizlik ile, Herakleitos'un yazılarında karşılaşılır" (Demetrius 1902: 159).

² Bu anlamda Herakleitos'u felsefe tarihi içinde var edenler de onu tamamen felsefi olarak başka birine dönüştürerek yok edenler de aslında aynı Herakleitos meraklılarıdır: "Herakleitos'a verilen yanıtlar her zaman karışıktır. Düşünceleri, kendisinin teknik donanımını aşan felsefi bir

modern dönem düşünürleri değil ama klasik felsefe tarihi içindeki ünlü isimler de dahildir (Empiricus 2005: 126-134; Schleiermacher 1838: 1-13).

Elbette söz konusu Herakleitos olduğunda, Herakleitos'un fragmanlarındaki belirsizlik, muğlaklık ya da genel olarak Herakleitos'un yazım tarzı herkes için mevcut olmamıştır. Felsefe tarihi içinde Herakleitos'un fragmanları ona olabildiğince açık gelen düşünürler de olmuştur.³ Gerçekten de Herakleitos'un özellikle bazı fragmanları söz konusu olduğunda her şey o kadar doğrudan ve apaçıktır ki, sanki fragman herhangi bir yoruma ya da açıklamaya ihtiyaç duymuyor, yer vermiyor gibidir. Burada ele alınacak olan da bu türden olan fragmanlardan biridir. Diels-Kranz kısaltmasıyla (Diels-Kranz 1956: 75) 22B60 olarak numaralandırılmış fragman: “ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὁμή [hodos anô katô mia kai hôutê]. Yol yukarı doğru da aşağı doğru da bir ve aynıdır” (Herakleitos 2016: 166-167). Ne kadar da sade, olabildiğince sarih bir fragman. Eğer Herakleitos gerçekten de halkın arasında değil ama kentin yukarısında bir yerde yaşıyorsa ve erzak alışverişi için belli aralıklarla sürekli olarak aşağı kente inip tekrar kentin yukarısındaki evine, mağarasına dönüyorduyorsa, kendi yürüdüğü yol, patika için söylemiş olabilir bunu. Sonuçta yol aynı yol, değiştiği yok ki. Herakleitos'un Efes'e aşağı inmesi ve çıkması arasında yolun değişmiş olması için sağlam bir sebep düşünmek zordur. Bir aşağısı vardır, Efes pazarı,

öncü olarak Herakleitos, tahmin edilebilir bir kader olan yanlış anlaşılmaya maruz kalmıştır. Eski Yunan dünyasının sonunda kitabının kaybolması, onun gölgede kalmasına neden oldu ve bu gölgede kalma, Platoncu ve Aristotelesçi metinler ve varsayımlar tarafından Eski Yunan felsefesi tarihinin uzun süren egemenliği ile daha da kötüleşti. (Hem Platon hem de Aristoteles, kabul ettiklerinden daha fazla borçludurlar Herakleitos'a; her ikisi de ona, sanki ondan bahsetmeleri bir lütufmuş gibi davranmışlardır.) Bu engellere karşı olarak, Herakleitos'un yanlış anlaşılmasının giderilmesinde, Stoacılar ve bazı erken dönem Hıristiyan yazarlar tarafından Herakleitos'un kutsanmasının pek katkısı olmamıştır. Bu durum, değerli bilgilerin hayatta kalmasını garantiye almasına almıştır ama fazladan yeni bir yanlış anlama katmanı ekleyerek onu yabancı bir boyanın içine batırmıştır [...] Filozoflar onu her zaman kendi özel ilgilerine katmayı isterken, felsefenin çağrısına sağır olanlar onu hep yanlış anlayacaklardır” (Hussey 1999: 108-109).

³ Bu düşünürlerden ilk akla gelen elbette Nietzsche'dir. “Bu tür memnun olmayan insanlar, Herakleitos'un tarzının karanlık olduğuna dair çok sayıda yakınmalardan da sorumludur: Gerçek şudur ki, neredeyse hiç kimse ondan asla daha açık ve berrak bir nitelikte yazmamıştır. Şüphesiz ki, Herakleitos kısa ve öz bir biçimde [yazmıştır] ve tam da bu nedenden, üstünkörü ve aceleci okuyanlar için karanlıktır. Ama -sıklıkla Herakleitos hakkında söylendiği gibi- bir filozofun, düşüncelerini saklaması için bir nedeni olduğundan ya da düşüncesizliğini sözcüklerin arkasına gizleyecek kadar kurnaz olduğu için, kasıtlı olarak muğlak yazdığı nasıl düşünülebilir?” (Nietzsche 1999: 832-833). Ya da Herakleitos örneğin Heidegger için de diğerleri için olduğu kadar karanlık olmamıştır: “Herakleitos'a 'Karanlık olan' denirdi. Ama o, 'Aydınlık olan' [der Lichte]'dir” (Heidegger 1994: 250).

bir de yukarısı vardır, Herakleitos'un yaşadığı yer, bir de bu ikisi arasında hep aynı kalan, hiç değişmeyen tek bir yol. Ya da Herakleitos isterse değişiklik olsun diye inerken bir yol ve dönüşte evine çıkarken de başka, farklı bir yol kullansın, yine fark etmez. Aynı iki nokta arasında iletişim ve ulaşımı sağlayan tüm farklı yollar biraz da olsa birbirleriyle aynıdır zaten. Fragman olabildiğince açıktır. Eğer Herakleitos'un böyle okunması tercih ediliyorsa. Eğer "yol"un bu şekilde okunması tercih ediliyorsa.

Burada daha şimdi en baştan belirtilmelidir ki, amaçlanan şey asla Herakleitos'un bu fragmanı ile neyi kastettiğini açığa çıkarmak ya da onun asıl söylediği şeyin peşinden gitmek değildir. Buradaki asıl amaç, Herakleitos'un bu sözünün derinliğinden yararlanıp, bu söz üzerinden "yol" üzerine bir düşünme gerçekleştirmek ve bu düşünme sırasında da Herakleitos'un fragmanının düşündürdüğü, sorgulattığı, düşünmeyi yönelttiği şeyleri düşünürken kaybolmamak için bu fragmanı gerektiğinde bir tür güvenilir zemin olarak kullanmaktır.

Ancak yine de fragmanda bir sorun vardır. Büyük bir sorun. Olabildiğince büyük bir sorun. Fragmanın ilk bölümü ile değil ama ikinci bölümü ile ilgili bir sorun. Yukarı-aşağı olan yol ile ilgili değil ama fragmanın geri kalan kısmı ile ilgili bir sorun. Fragmandaki $\mu\acute{\alpha}$ καὶ ὁὐτῆ [mia kai hôutê] kısmıyla ilgili bir sorun. Tüm felsefi görüşü, değişimin evren için merkezi olduğu düşüncesi etrafında şekillenen bir düşünür için söylemesi ne kadar da garip bir ifade. Bir şeyin "bir ve aynı" olduğunu, kaldığını belirtmek. Hiç de Herakleitos'un söyleyeceği türde bir şey değil gibi sanki. Herakleitos için karakteristik olan tüm önemli fragmanlarda kritik bir öğe olarak vurgulanan değişimin bu fragmanda hiçbir yeri yoktur. Burada değişim yerine onun tam tersi, "bir ve aynı olmak" vardır. Eğer bu söz Parmenides'e ait olsaydı, onu yorumlamak çok daha kolay olurdu ve dahası hiç de önemsenmesi gereken bir ifade olmazdı bu. Parmenides için olabildiğince sıradan ve önemsiz bir söz olurdu bu kesinlikle. Ancak Herakleitos söylediğinde durum değişir. Ya da öyle mi gerçekten? (Bossi 2015: 22-24). Herakleitos'un böyle bir şeyi söylemesi için herhangi bir sebebi var mıdır?

Bir şeyin *bir ve aynı olduğunu* belirtmek. Kendi içinde bile ilginç bir tavrı. Elbette Herakleitos'un düşüncesi sadece salt bir değişim fikrine indirgenemez. Söz konusu Kozmos, daima-canlı olan ateş (B30, B89), her gün ve daima sürekli olarak yeni olan Güneş (B6), zıtların birliği fikri (Triplett 1986: 16-20), sürekli olarak mevcut olan bağlantılar (B10), belki belli bir

bağlamda onun Bir anlayışı (B32, B33, B41), yine belli bir bağlamda harmoni düşüncesi (B8, B51, B54), tanrısal yasa (B114), akış (B126b) (Guthrie 1994: 198-203), Logos (B31) gibi öğeler olduğunda Herakleitos “değişim”den çok daha fazlasına işaret eder. Bu öğeler gerçekten de değişim içinde olsalar bile değişimle birlikte yok olup geride kalan şeyler gibi değildir, ancak değişim ile birlikte anılacak kadar özsel öneme sahiptir Herakleitos için. “Bir ve aynı olmak” da böyle kendi özsel yerine sahip temalardan biri midir peki? Pek öyle sayılmaz. Peki, yol? Hangi yol? Herakleitos hangi yoldan bahseder? Herakleitos spesifik bir yoldan mı bahseder öncelikle? Ya da herhangi bir yol hakkında mı konuşur Herakleitos? Bilinmez.

Kahn Herakleitos’un sadece fiziksel yollardan bahsetmiş olması yorumunu pek benimsemese de -onun için bu fragman kesin olmasa da burada aynı zamanda doğanın yüksek ve alçak elementleri arasında bir geçiş olan ruhun (psyche) döngüsel kaderine bir göndermede bulunur- aktarır (Kahn 1979: 240-241). Kahn için burada “döngü” teması ön plana çıkar. Bir başka yorumda ise bu döngü teması derinleştirilerek burada mantıksal bir sürece işaret edildiğine, yukarı ve aşağı yolun aslında bir şeyin yokken nasıl var olduğu ve var olan bir şeyin de nasıl yok olduğuna dair bir ifade olduğuna vurgu yapılır (Patrick 1889: 7-8). Herakleitos’ta ἄνω κάτω [anô katô] yapısı gerçekten de kendisine ait özel bir yere sahip olan bir öğe olarak mevcut gözükür ve gizli bir ahengi temsil eder. Bu anlamda bu fragmanda bazıları *döngü* kavramından daha çok *perspektife göre değişen farklılıklar altındaki birlik* (unity) temasını vurgular (Robinson 2003: 183).

Herakleitos’un bu fragmanına yönelik yorumlar, genellikle bu tarzdadır ve bazen de zaten fragmanın çevirisi başka bir tür yorum yapmaya olanak sağlamaz (Marcovich 2001: 33; Waterfield 2000:39). Genellikle de tüm bu yorumlar Herakleitos’ta bulunan ontoloji, kozmoloji ve kozmogoni içinde bir şekilde birbirine bağlanır ve katmanlı bir şekilde birbiri içinde içerilir. Hiç olmadı bu fragmandan bir önceki fragman olan 22B59, neredeyse bu fragmandaki (22B60) eksik olan içerik ve bağlamı (eğer “bir ve aynı olmak” merkezinde ele alınırsa iki fragman da) tedarik eder şekildedir: “γναφείωι ὁδὸς εὐθεΐα καὶ σκολιή (ἢ τοῦ ὀργάνου τοῦ καλουμένου κοχλίου ἐν τῷ γναφείωι περιστροφῇ εὐθεΐα καὶ σκολιή· ἄνω γὰρ ὁμοῦ καὶ κύκλωι περιέρχεται) μία ἐστὶ, φησί, καὶ ἡ αὐτή [gnapheiōi hodos euthēia kai skoliē (hê tou organou tou kaloumenou kokhliou en tōi gnaphēiōi peristrophê euthēia kai skoliē; anô gar homou kai kyklōi perierkhetai) mia esti, phēsi, kai hê autê.] Dokuma tezgahında

yol düz ve eğridir (kokhlias olarak adlandırılan aletin dokuma tezgahındaki dönüşü düz ve eğridir; çünkü aynı şekilde yukarıya ve çember biçiminde dönerek hareket eder), bir ve aynıdır diyor” (Herakleitos 2016: 166-167). Belki de Herakleitos aslında 22B60’da tam olarak 22B59’da bahsettiği şeyden bahsediyordu. Yol, dokuma tezgahındaki ipliğin yolu mudur? Belki de.

Her ihtimalde burada bir eksiklik vardır. Herakleitos yorumcularının ve araştırmacılarının yeltenmesinin anlamsız olacağı bir eksiklik. Ama belki de o giderilmediği sürece fragmanın aslında ne dediğinin asla anlaşılamayacağı bir eksiklik. Yukarı ve aşağı olan nedir? Bir ve aynı *olan nedir?* Hiçbir Herakleitos yorumcusu, araştırmacısı bunu sormaz ya da bunun üzerine gitmez, düşmez. Bunun için vakitleri yoktur ya da bu onların araştırma alanına girmez. Ancak “yol” üzerine kurulmuş, söylenmiş bir cümlenin aslında ne dediği, “yol”un ne olduğu bilinmeden, anlaşılardan duyulabilir mi?

Buradaki mesele şimdi “Herakleitos ‘yol’ ile neyi kasteder?” sorusunu da içerecek şekilde “yol nedir?” sorusu etrafına toplanır. Burada şimdi “yol” üzerine bir okuma denemesinin vakti gelmiş gözükür. Zengin bir okuma olması için, Herakleitos’un söylediği şeyin neredeyse *tam tersinin* söylenildiği bir metin seçilmiştir. Bir yol ile diğer yol arasındaki tüm *aynılıkları* (sameness) yok edip mutlak bir *farklılığı* (difference) ortaya koyan bir metin ile karşılaştırmalı bir inceleme. Yolun, yolcu üzerinden bir fenomenolojisinin olanağının denendiği ve bu olanak ile hem yolun ne olduğunun hem de Herakleitos’un fragmanın ne söylediğinin daha iyi anlaşılmasının amaçlandığı bir karşılaştırma.

Bahsi edilen metin, Robert Frost’un ünlü *Road Not Taken* [Gidilmeyen Yol] şiiridir.⁴ Herakleitos aşağı ve yukarı giden yolun *bir ve aynı olduğunu*

⁴ Burada şiiri Türkçe çevirisi ile vermekte fayda vardır: “Two roads diverged in a yellow wood, / And sorry I could not travel both / And be one traveler, long I stood / And looked down one as far as I could / To where it bent in the undergrowth; / Then took the other, as just as fair, / And having perhaps the better claim, / Because it was grassy and wanted wear; / Though as for that the passing there / Had worn them really about the same, / And both that morning equally lay / In leaves no step had trodden black. / Oh, I kept the first for another day! / Yet knowing how way leads on to way, / I doubted if I should ever come back. / I shall be telling this with a sigh / Somewhere ages and ages hence: / Two roads diverged in a wood, and I - / took the one less traveled by, / And that has made all the difference” (Robert Frost 1964: 131). Türkçesi şöyledir: Sarı bir ormanda ikiye ayrıldı yol, / Ve üzgünüm ikisinden birden gidemediğim / Ve tek bir yolcu olduğum için, uzunca durup / Baktım bir yoldan olabildiğince ileri doğru / Ağaçlıkların orada kıvrıldığı yere kadar; / Sonra diğer yola koyuldum, en az ilki kadar güzel olan, / Ve belki de oradan yürünmeyi daha çok hak ediyordu bu yol / Çimenlerle kaplı olduğu ve aşınmak istediği için; / Her ne kadar oradan gelip geçenler / İkisini de hemen hemen aynı

söyler. Frost ise birbiriyle *tamamen* ya da *neredeyse aynı olan* iki yolun arasındaki *tüm farkın*, özsel olarak o yolun gidilmek için seçilen yol olup olmadığına bağlı olduğuna işaret eder. Yol, yolcunun gittiği yoldur. Dahası, yol yolcuyla öncelikle, tam tersine yolcu yolu önceler, açar. Dünyada hiçbir yolcu olmasaydı, hiçbir yol da olmazdı. Elbette hiçbir yolun olmadığı bir dünyada yolcunun oradan giderek, adım atarak yaratacağı patikayı, yolu tercih etmesine yönelen açıklıklar, fiziksel, lokasyonel ve coğrafi kolaylıklar, “açılmayı bekler durumda olan patikalar” her zaman vardır. Ancak bir yol ancak ve ancak bir yolcu oradan yürüdüğünde, oradan geçtiğinde *ortaya çıkar*. Tabiri caizse yolcu *yok-yolları* (non-ways) *yol kılar*. Bu anlamda insanlık tarihinin yazılmayacak kadar eski sayfalarında kalmış gezginlerin, keşiflerin adımlarıyla ilk kez oluşturdukları yolların oluşması ile uçakların gökyüzüne çıkmasıyla oluşturdukları yolların oluşması arasında fenomenolojik hiçbir fark yoktur. Yolcu, yolu belirler, yolu yol kılar, var eder. Bununla özsel olarak ilişkili olarak da artık kimsenin gitmediği iki yolun birbiri ile aynılığı ve birbirinden farksızlığı ile bir yolcunun hep tercih ettiği iki yolun birbiri ile aynılığı ve birbirinden farksızlığı arasında olabilecek en büyük fenomenolojik uçurum ve ayrımlardan biri vardır. Bu anlamda hem Herakleitos’un yolunu hem de Frost’un yolunu bir de yolcu üzerinden okumayı denemek gerekir.

Yolcu, yolda yürür. Yol yürünür. Peki, yol ve yolcu arasındaki ilişki nasıl kurulur? Bu ikili arasındaki ilişki Frost’un şiirinde bahsettiği gibi yolun üzerinde aşınmamış çimenlerin ve üzerine basılmamış yaprakların olmasıyla ne kadar ilgilidir? Gerçekten üzerine basılmamış yaprakların mevcudiyeti o yolun daha az yürüdüğünü, daha az bir yol olduğuna mı işaret eder? Pek sayılmaz. En azından daha az yürünmüş olan yolun daha çok yol olduğunu düşündürtecek birkaç durum vardır.⁵ Bir yolun hiç gidilmemiş ya da daha az gidilmiş olması

aşındırılmış olsa da / Ve o sabah ikisi de eşit bir şekilde uzanıyordu / Hiçbir adımın çığnememiş olduğu yapraklar üstünde. / Ah, başka bir güne sakladım bu yollardan ilkini! / Ama her bir yolun nasıl yeni bir yola götürdüğünü bildiğimden / Şüpheye düştüm, geri gelip gelmeyeceğimden. / İç geçirerek anlatıyor olacağım bunu / Bugünden yıllar yıllar sonra: / Bir ormanda yol ikiye ayrıldı, ve ben - / Daha az gidilmiş olan yolu seçtim, / Ve bütün farkı yaratan da bu oldu.

⁵ Bunların en açığı şu satırlarında ortaya çıkar: “When you come to a fork in the road / You can almost taste it / Never knowing which way to go, it’s not been tested / And is the road less traveled taken, or forsaken?” Türkçesi şöyledir: “Bir yol ayrımına geldiğinde / bunu neredeyse tadabilirsin / Hangi yoldan gitmen gerektiğini bilmeden / daha önce denenmiş bir şey değil / Ve daha az gidilmiş olan yol sahipli midir, yoksa terk mi edilmiştir?” Burada hem Frost’un hem de Aaron Lewis’in tam olarak ne kastetmiş olabileceğine -hayatın işleyişine, geri dönüşü

(yani aşınmamış çimenlerinin ve üzerine basılmamış yapraklarının olması) onun terk edilmiş olduğu anlamına gelebileceği gibi tam tersi olarak aslında sahipli bir yol, yani sadece o yolun götürdüğü yere gidenin ve başka kimse yürümediği için sadece o spesifik yolcuya ait olan bir yol olması anlamına da gelebilir. En pejoratif hâliyle, Frost kendi yazısında “less traveled by” (daha az gidilmiş olan) yolu, herhangi bir yolcunun orada daha az mevcut olduğu anlamda bir yolcuya daha az ait olan ve bu anlamda da daha az bir yol olan anlamında kullanmışken (ki burası oldukça önemlidir çünkü tüm farkı yaratan “that has made all the difference” budur aslında) Lewis’in sözlerinde bu “less traveled by” (daha az gidilmiş olan) ifadesi yol ve yolcu arasındaki ilişkiyi çok daha spesifik bir aidiyetlik idesi, teması altında birleştirir. Frost, üzerinde daha az yolculuk yapılmış gibi gözükken yolu “daha az insanın onun üzerinde olmuş olmalı ve bu anlamda hiçbir yolcuya ait olmamalı” diye yorumlarken Lewis için bu “az yolculuk yapılmış” gibi gözükmenin sebeplerinden birisinin o yolun asıl bir sahibinin olması (ki bu yüzden çok az kişi yürümüş gibi gözüküyor çünkü sonunda ne olduğu belli ve sadece o yolun sahibi için bir şeyler var o yolun sonunda) diğerinin de o yolun terkedilmiş, ıssız olması (ki zamanında aslında birçok yolcu yürüyordu ama daha sonra bir sebepten -yine belki de yolun sonunda süregelen ya da öyle düşünülen bir sebepten- dolayı bırakılmış, vazgeçilmiş olduğu için az kişi yürümüş gibi gözüküyor gibi) olabileceğine vurguda bulunmuştur. Hem Frost hem Lewis yolcu ve yol arasında özsel bir aidiyetlik ilişkisi kurarak hem yolcuyu hem de yolu *var etmeye* yönelir. Frost için az yürünmüş yol, kimseye ait olmayan yoldur ve bu yüzden o yol tercih edilebilirdir ve o yol tercih edilince yolcu o yola ait olur ve yol da o yolcuya. Yolu tamamen özel, farklı kılan, o yolu diğer tüm yollardan ayıran şey bu olur. Lewis için ise az yürünmüş yol zaten bir yolcuya aittir. Çok yürünmüş ve tüm yapraklarına basılmış, tüm çimenleri aşınmış bir yol Lewis’in gözünde herkese ait, herkes için ortak bir yol olacaktır. Bir yol bile değil belki de ama bir geçit. Kimseye ait olamadığı için yol ve yolcu arasındaki özel ilişkinin asla tam olarak kurulamayacağı bir halka açıklık. Bir yolcunun ona ait olmadığı yol, daha az bir yoldur. Ancak her ihtimalde bu iki ismin, Frost ve Lewis’in -hatta belki Herakleitos’un bile- hemfikir olduğu bir durum vardır. Bir yolcuya ait olduğu sürece hiçbir yol ne kendisiyle ne de başka bir yol ile bir ve aynı olamaz. Eğer

olmayan seçimlere, sorumluluğa vs- dair bir şiir ve söz yorumlamasına hiç bulaşmamak gerekir. Burada Lewis yol ve yolcu arasındaki ilişkiye dair özsel bir duruma işaret eder.

böyle bir tür “bir ve aynı olma” olanağı varsa bile bu sadece yolcu üzerinden kurulur yolun doğası içinde.

Burada Lewis’in yazdığı satırların geri kalan sözlerinden anlaşılır ki kendi açısından sorunu; yolun nitelik ve niceliklerinin ikincil planda kalmasıyla, ve sahipli ya da terkedilmiş ya da daha az yürünmüş olmasının *temel* anlamda öneminin yolcuya özsel olarak ilişkin bir şey olmasıyla sonucuna vararak çözmüş gözükür. Frost ise şiiri bitirirken öyle bir cümle söylüyor ki, burada yol ve yolcu arasındaki kökensel ilişkiye dair tüm karakteristik yapıyı özetler cinste. Aslında Frost, şiiri okuyanla oyun oynuyor gibi biraz. Çünkü buradaki “that has made all the difference” ifadesinin *pozitif* mi yoksa *negatif* mi bir ifade olduğu belli değildir. Tamamen okuyana kalmıştır bu. Frost burada eğer doğrudan pozitif bir şey söylese idi yorumlaması çok kolay olacak ve şiirin anlamı -yani Frost’un aslında neyi umursadığını fısıldayacak olan şeyin- kendini açık bir şekilde sergileyecekti. Ama durum böyle değil. Bu yüzden okuyan durmadan sorular sormak zorunda şiire. Şimdi ilk iki soru burada gerçekleştirilen karşılaştırmalı sorgulamadan dolayı belli aslında.

Frost, sahibi olan bir yolda yürür müydü? Bunun cevabı açıktır ki hayır. O, gerçekten söylediği gibi az yürünmüş bir yolun yolcusu olmak istiyordu ve bu şiirde de tamamen öyleydi de zaten. O zaman diğer seçenek: Frost, yolun terk edilmiş olduğunu bilseydi o yoldan gider miydi? Bu belli koşullara göre onun evet diyebileceği bir şey olabilir. Mesela insanlar, o yoldan gidenler yolun sonunda herhangi bir şey bulamadı diye Frost da bulamayacak diye bir şey yok sonuçta. Ama aslında bu sorunun cevabı da hayır. Bu temelde iki sebepten: (1) Çünkü bir yolun terk edilmiş olması aslında onun artık bir yol olmadığı, sadece çürümeye yüz tutmuş eskil adımların birazdan yok olacak eseri olduğu anlamına gelir. Frost kendine sıfırdan bir yol yapmak mı ister? Bu kesin değildir ama istese bile bunu yapamaz zira orman ona sadece iki yol sunuyor ve o daha şiirinin ikinci dizesinde bu olasılığı atlıyor, birinden birini seçmek zorunda olduğunu hissederek. (2) Bir yolun artık kullanılmıyor olması; alt anlamlarından birinde o yolun kendisine ait olan yol olma hâlini gerçekleştirmiş olacak ve miladının sonuna getirecek kadar yol olarak kullanıldığı anlamına gelebilir. Buradaki kilit kelime “artık”. Bu yüzden “less traveled by” [az gidilmiş olma] olma özelliğine sahip hâlde değil pek, “forsaken” [terk edilmiş] olan.

Bu noktada mesele sıkışır ve ilerlemez, durur. Daha az yürünmüş yoldan gitmek isteyen için hiçbir yapılacak hamle yoktur sanki yol ayrımındayken. Kafa karıştırıcı bir durum. Ama buradaki genel algının ve yönelimin

arkasındaki dinamikler çözüldüğü an her şey yerine oturacaktır belki de. Bunun başladığı nokta neresidir? Frost'un şiirin başlığındaki bir kelime ve onunla eş anlamlı ya da eş kullanımlı olan ona benzer tüm kelimelerin kökeninde ortak olan şeyde. Evet "road" [yol] kelimesinde de ortak olarak bulunan bir şeyde. Tüm düşünme bu kelimenin aslında *ne olduğuyla* ilgili bir paradigma birleşmesi ve kırılmasının arasında kendine yer bulduğunda konuşmaya başlıyor.

Yol; üzerinden ilerlenen, gidilendir. Ama bu bakış açısı hem demin çıkmaza götürmüştü. Bu çıkmazın sebebi yolun çıkmazından dolayı mıydı yoksa yolcunun çıkmazından dolayı mı? Yola dair yolcu üzerinden bir düşünme gerçekleştirileceği söylendi ama henüz yapılmadı böyle bir şey. Yol nedir? sorusu soruldu ama diğer soru sorulmadı henüz. Yolcu nedir? Yolcu kimdir? Bu sorular üzerine düşünmeden buradaki bağlamı içinde yol hakkında elle tutulur bir şeyler söylemek şimdi imkânsız gözükür. Yolcu kimdir? sorusu en temelde şu soruyla aynıdır: Kime yolcu denir? Bir gezgin bir yolcu mudur? Bir seyyah bir yolcu mudur? Bir gelip geçen bir yolcu mudur? Bir sâlik bir yolcu mudur? Ya da burada şimdi oluşturulmaya çalışılan arka plan ve bağlam açısından ele alındıklarında gezi, seyahat, yolculuk birbirleriyle aynı şey midir? Bir geziye çıkmak, seyahate çıkmak ve yolculuğa çıkmak arasında fenomenolojik ayrımlar var mıdır? Varsa nedir bu ayrımlar?

Bazen öğrenciler sabahları evlerinden çıkar ve şehir içi belediye ya da halk otobüslerine binerek okullarına gider. Otobüsteki yolculuk yapan öğrenci, kelimenin en genel anlamıyla bir yolcudur. Çünkü o, yoldadır. Yolda olana en genel olarak yolcu denir. Ancak her yolcu, yolculuk yapıyor değildir. Şehir içi otobüslerdeki kimseye sohbet sırasında "yolculuk nereye?" diye sorulmaz ama en fazla "nereye gidiyorsun?" diye sorulabilir. Bir sorunun olanaksızlığı ve diğer sorunun akla yatkınlığı burada fenomenolojik bir ayrım olduğuna işaret eder. Bu anlamda denilebilir ki bir yolcunun yolculuk yapıyor olması onun *uzun bir yola koyulmuş olmasıyla* en azından bilinçaltında ilişkili gözükür. Şehirlerarası otobüsler ve trenlerdeki sohbetlerde "yolculuk nereye?" sorusu bir varış noktasının belirsizliğine yöneliktir. Bu anlamda bir yolculuk, uzun bir yolda olmayla ilişkili olduğu kadar, varış noktasının belirsizliği ile de yolculuk olabilir. Bir varış noktası, bir başlangıç noktası yaratmasa bile belli belirsiz bir mesafe, yakınlık, uzaklık, yakınlaşma, uzaklaşma temalarını beraberinde getirir. Bir şeye yaklaşmak; her bakış açısından, arada bulunan mesafenin *kat edilmesi* anlamını içinde taşır. Yolculukta bir şeyler kat edilir. İstenildiği kadar ileri ya da geri doğru hareket edilsin, planlar çizilsin, yapılsın; eğer bu hareket etme,

ilerleme, ya da varışa doğru gitme, yönelme özsel olarak bir *mesafe kat ederek mesafenin yok olmasına* sebep olmuyorsa, bunu kendi içinde taşııyorsa, o zaman o şeye yaklaşıyor denilemez. O zaman yolculuk da yapıyor denilemez. Geziliyor denilebilir, seyahat ediliyor denilebilir ama yolculuk yapmak özsel olarak başka bir fenomene işaret etmektedir. Bu anlamda yaklaşmak; yolun ve yolculuğun (hem yolculuğun hem de yolcu olmak anlamında yolcu-luğun) özü, yapısı ve kendisi ile doğrudan ilişkili olur. Yine de hızlı ilerleniyor burada, bir adım geri atılmalı şimdi.

Yolculuğa çıkan kişiye genellikle yolcu denir. Ancak sadece asıl olarak *yolda olan* kişi yolcudur ve sadece üç tür yolcu vardır ve bunlardan sadece bir tanesinin yol ile ilişkisi özsel ve kökensel olarak kurulur, anlamları birbiri ile eşkökenli olarak ilişkilidir. Ve sadece bu, yani yol ile eşkökenli olan; özsel olarak yolda olandır, yani yolcudur. Yol ve yolcu, yani yol ve asıl olarak yolda olan birbirlerine aittir.

İlk tür yolculuk yapanların belli bir başlangıç anları ve noktaları ve hedefledikleri, gitmek istedikleri bir varış noktaları vardır. Bu tür yolcular için yol o an oldukları noktayla gitmek, orada olmak istedikleri nokta arasındaki mesafedir, aralıktır. Yol bir mesafeye indirgenmiş hâldedir. Yol; bu tür yolcular için *geride bırakılması gereken* bir şeydir. Çünkü eğer geride bırakmazlarsa, olmak istedikleri yere henüz ulaşmamışlar demektir. Onların yolculukları sadece tam da olmak istedikleri yere vardıklarında biter. Bu yüzden onlara yolcu denilse de özsel olarak *yolda olan* denilemez. Çünkü onlar aslında gerçekten *yolda değildir. Onlar yolda olan değildir.* Onların yaptıkları özsel olarak; *yolları geçmek, aşmak, geride bırakmaktır.* Yolu geride bırakan kişi yola ait olma anlamında yolcu olamaz. Yol da, bu tür yola ait olmayan yolcuları sadece belli noktalar arasında getirir, götürür, taşır. Yaz tatilinde bir arabayla seyahate çıkmış, çocukların arka koltukta zaman zaman uyuyup zaman zaman birbirleriyle tartıştıkları bir aile ya da uzaktaki tır şoförleri, ya da herhangi bir noktaya gitmeye çalışan herhangi biri bu tür yolcuları sembolize etmek için yeteri kadar uygundur.

İkinci tür yolculuk yapanlar ise ilk tür yolcuların neredeyse tam zıttıdır. Bu tür yolcular, belli başlangıç anları ve noktalarından ve aynı zamanda oraya gidilmesi hedeflenen varış noktalarından yoksundur. Onlar bu tür şeyleri yolculuk için bir tür hakaret olarak kabul eder. Onlar bir noktadan bir noktaya gitmeye çalışmazlar. Dahası, onlar için *oraya gidilecek* ya da *oradan başlanılmış* bir nokta yoktur ama sadece yolculuğun kendisi vardır. Bu yolculuk

tamamen öylesine, amaçsız, hedefsiz bir dolanma, savrulma, sürüklenme gibidir. Bu tür yolcuların asıl olarak yaptığı şey sadece bir tür yolculuk içinde dolanmaktır, yolculukta yolculuktur. Onlar sadece yolculuktur. Onlar sadece seyahat eder. Onlar sadece gezer. Onlar neredeyse sürekli yolun üzerinde olsa da, asla *yolda olan* olamazlar. Çünkü onların orada içinde ya da üstünde oldukları yer, şey, yolun kendisi değil ama yolculuktur, seyahattir, gezmeektir. Ve yolculuk, yoldan oldukça farklı bir şeydir. Ve bu tür amaçsızca, öylesine olan yolculuklar asla yolda olan olarak gerçekleştirilemezler kendilerini. Onlar için yol; *kendisi olarak yani yol olarak* yoktur ama bu amaçsızca, öylesine olan savrulmayı, sürüklenmeyi orayla bura, şurayla, ora arasında getiren, götüreren, taşıyan bir şey olarak vardır. Yol, bu tür yolculara da ilk yolculara davrandığı gibi davranır. Yol, bu tür yolcuları ve bu yolcuların amaçsız, öylesine, savrulurcasına yolculuklarını orayla şura, burayla ora arasında getirir, götürür, taşır sadece ve bundan da fazlasını yapmaz. Öğlene doğru uyanmış birisinin birden aklına esip sırt çantasını toplayıp havaalanına gitmesi ve kalkan ilk uçağa binip süresiz, plansız, sıralamasız, listesiz bir dünya turu yapması ya da herhangi birisinin herhangi birinden ya da bir şeyden korkuyla sonsuzca kaçması, uzaklaşması, bu tür yolculuklar ve yolcuları sembolize etmek için yeteri kadar uygundur. Bu tür yolcular ve yolculuklar sayesinde Çin’de Henan Bölgesi’ndeki Guoliang Tünel yolu, İtalya’daki Stelvio Geçidi, Birleşik Devletler’deki Rota 66 (Route 66), Norveç’teki Trollstigen ve Avustralya Victoria’daki Büyük Okyanus Yolu (Great Ocean Road) şu an sahip oldukları üne kavuşmuşlardır.

Bir de üçüncü tür yolcular vardır. Ve sadece bu yolcular, özsel olarak *yolda olan* olarak adledilebilir ve sadece bu tür yolcular ve yol bir eşkökenliğe sahiptir. Yolda olan yolcuyu ve yolda olanın yolculuğunu anlatmak, tarif etmek için; olan ya da olmayan başlangıç anlarından ve noktalarından, hedeflenmiş ya da hedeflenmemiş, olan ya da olmayan varış noktalarından, savrulmaktan, öylesinelikten, sürüklenmekten ve bu gibi şeylerden bahsetmek yetersizdir ve hiçbir işe yaramaz. Onların, yani asıl yolda olanın, asıl yolcunun yolculuğu ve asıl olarak yolda olan yolcu sadece birbirine ait olmaları açısından ifade edilebilir, başka türlü dile getirilemezler.

Bu üçüncü tür yolculukta, yolcu için, hedeflenen varış noktası *aynı anda hem vardır hem de yoktur*. Varış noktası yolcu için *yoktur*, çünkü yolda olan olarak yolcu asla o noktayı bilmez, düşünmez, planlamaz, o sadece *yolda olur*. Ancak aynı zamanda o nokta *vardır* da, çünkü o noktayı sadece yol bilir ve

sadece bu bilinmeyen noktaya ulaşıldığında yolculuk bitecektir. Bu, bir araştırmacının ne aradığını bilmeden binlerce dosyanın bulunduğu bir odaya dalıp dosyaları teker teker incelemeye başlaması gibidir. Ne aradığını ancak aradığı şey ile karşılaşınca anlayacaktır. İşte bu üçüncü tür ve asıl olan yolcunun yolda olması ve yolculuğu bu türden bir şeydir. Bu yolcu aynı anda hem amaçsızca savrulur, sürüklenir hem de o asla amaçsızca sürüklenmez, savrulmaz. Çünkü yolda olan asıl yolcunun yöneldiği bir doğrultusu, noktası, varış yeri olmasa bile, onun yoldaki yolculuğu asla bir sürüklenme değildir, çünkü onun tabiri caizse kendisinin farkında olmadığı, kendisinin bilmediği bir varış noktası vardır, eninde sonunda varacağı bir yer, oraya geldiğinde yolculuğun biteceği bir yer. Hem var hem yok olan bir son yer. Yok-yer.

Sonuç

Yol; yolda olan yolcunun sürüklenmesini, amaçsızca savrulmasını engeller. Bunu yolda olan yolcu kendisi için yapamasa bile yol bunu onun yerine yapar onun için. Çünkü yolcu, asıl olarak yolun bir parçasıdır. Yol yolcudan ayrı olarak düşünülemez, yolcu da yoldan ayrı olarak düşünülemez. Ancak böyle olduğu zaman bir yol yol olur ve bir yolcu da yolcu olur. Birbirlerine ait oldukları zaman kendileri olurlar. Yolcu, yolu dinler. Yolcu kendisini yola bırakır. Yolcu, kendisini yolda olmaya bırakarak kendisini yola bırakır. Yolcu, yola yolun bir parçası olarak katılır. Bu iki öge birbirinden özsel olarak ayrı şeyler değildir. Yol, yolda olanı sadece bir yere getirmez veya götürmez ya da yolda olanı bir yerden bir yere taşımaz. Ama yol, yolda olan ve kendisine katılmak isteyen yolcunun kendisine katılmasına izin vererek asıl bir yola dönüşür. Yolda olan yolun gittiği yere, yolun götürdüğü yere gidendir. Yolcu, her zaman bir yolun yolcusudur ve bir yolun yolcusu olduğu sürece asıl olarak bir yolcudur. Ve yol da her zaman bir yolcunun yolu olduğu zaman asıl olarak bir yoldur. Bir yolun kendisiyle bir ve aynı şey olmasını en özsel olarak olanaklı ya da olanaksız kılan en temel öge onun yolcu ile olan bu ilişkisidir.

Son olarak kısaca Herakleitos'a geri dönülecek olunursa, ne demişti o: “ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὠπτή [hodos anô katô mia kai hôutê]. Yol yukarı doğru da aşağı doğru da bir ve aynıdır”. Herakleitos gerçekten yoldan mı bahsediyordu, yol üzerine mi konuşuyordu? Yoksa onun bahsettiği çok daha başka bir şey miydi? Heidegger bu fragmanı başka bir şekilde tercüme eder ve yorumlar: “ÖĞRETMEN: Herakleitos bize aşağıya ve yukarıya yolun aynı olduğunu öğretir. Fragman 60'ı bilirsiniz: ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὠπτή [hodos

anô katô mia kai hôutê]. KULE BEKÇİSİ: Bir Kule Bekçisi için teşvik edici bir düşünce. ÖĞRETMEN: Tamamen öyle, eğer sözü özenle çevirirsek: ‘Yukarıya ve aşağıya giden yol birdir ve bu şu anlama gelir: Aynı.’ KULE BEKÇİSİ: Böyle bir yol hususunda Aynı hakkında dair bir şey deneyimleriz. ÖĞRETMEN: Yukarıya ve Aşağıya birbirlerine aittir, iki ayrı parça olarak değil ama daha çok yukarıyanın zaten [168] aşağıyaya ait olduğu ve aşağının, kendi tarzında kendisinde yukarıyı açtığı bir anlamda. KULE BEKÇİSİ: Çıkmak ve inmek, merdiven ve patika [Stieg und Steg] kendilerinin hareketli uyumlu yapısını gösterir.” (Heidegger 2016: 95). Burada *Stieg* bir merdivenin dikey eğilimine gönderme yaparken, *Steg* birisi bir merdivenden inerken ya da çıkarken baş aşağı getirdiği yatay patikaya gönderme yapmaktadır.

Heidegger, Herakleitos’un hafif yukarı ve aşağı eğimli olan köy patikası yolunu olabildiğince dikey bir hâle getirir ve bir kulenin aşağı inen ve yukarı çıkan merdivenlerine bağlar. Gerçekten de bir köy patikasının aşağı ve yukarı doğru olmasının aynılığı ile kıyaslandığında bir kulenin merdivenlerinin aşağı ve yukarı doğru olması daha aynıdır. Ama çeviri değişmiştir şimdi. Fragman artık “yol” hakkında değil ama “aynı” hakkındadır. Heidegger’in bu yeni çeviri önerisi kabul edilmek zorunda değildir, ve doğrusunu söylemek gerekirse genel olarak kabul gören çeviri olması oldukça da zordur. Ancak Heidegger bu çeviri önerisi ile önemli bir şeye dikkati çeker. Bu fragmanda *bir şeyin kendisiyle aynı şey olmasına* dair bir düşünme denemesi söz konusudur ve bu anlamda bu fragman Herakleitos’un bir tür ontolojiye ya da fenomenolojiye olanak sağlayan en olası fragmanıdır. Peki, neyin fenomenolojisi? Yolun. Bir yolcu olmadan asla kendi olduğu şey olamayacak olan yolun. Tam da bir kere oradan geçilip gidildiyse, oradan tekrar geri dönülebilir olduğu için kendisiyle aynı olabilen yolun. Yolcunun o yolu ileri ve geri katetmesiyle durmaksızın her yeni gün gitgide *aynılaşan* (becoming same), *birleşen* (becoming one) yolun.

KAYNAKÇA

ARİSTOTELES (1939). *The Art of Rhetoric* (çev. John Henry Freese). Loeb Classical Library, Londra: Harvard University Press.

BARNES, Jonathan (1982). *The Presocratic Philosophers*. New York: Routledge & Kegan Paul Ltd.

BOSSI, Beatriz (2015). What Heraclitus and Parmenides have in common on Reality and Deception. *LOGOS: Anales del Seminario de Metafísica*. Sayı 48: 21-34.

DEMETRIUS (1902). *On Style* (çev. W. Rhys Roberts). Cambridge: At The University Press.

DIELS, H. – KRANZ, W. (1956). *Die Fragmente der Vorsokratiker I-III*. 8. Baskı. Berlin: Weidmannsche Verlagbuchhandlung.

EMPIRICUS, Sextus (2005). *Against the Logicians* (Çev. Richard Bett). Cambridge: Cambridge University Press.

FROST, Robert (1964). *The Complete Poems of Robert Frost*. Hazırlayan Lesley Frost Ballantine. New York: Holt, Rinehart and Winston.

GUTHRIE, W. K. C. (1994). Flux And Logos in Heraclitus. *The Pre-Socratics: A Collection of Critical Essays*. Hazırlayan Alexander P. D. Mourelatos, New Jersey: Princeton University Press. 197-213.

HEIDEGGER, Martin (1994). *Aletheia. Vorträge und Aufsätze*, 7. Baskı, Stuttgart: Günther Neske Verlag.

HEIDEGGER, Martin (2016). Öğretmen Kule Merdivenlerinin Kapısında Kule Bekçisiyle Buluşur [Der Lehrer Trifft den Türmer an der Tür zum Türmaufgang]. Çev. Erdal Yıldız – Engin Yurt. *Kutadgubilig: Felsefe – Bilim Araştırmaları*. Sayı 30. Heidegger Özel Sayısı: 91-119.

HERAKLEİTOS (2016). *A. Testimonia [Tanıklıklar] B. Fragmenta [Fragmanlar] C. Imitationes [Taklitler]*. (Çev. Erdal Yıldız – Güvenç Şar). 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

HUSSEY, Edward (1999). Heraclitus. *Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*. New York: Cambridge University Press.

KAHN, Charles H. (1979). *The Art and Thought of Heraclitus*. 1. Baskı. Londra: Cambridge University Press.

MARCOVICH, M. (2001). *Heraclitus: Greek Text with a Short Commentary*. Sankt Augustin: Academia Verlag.

Yol ve Yolcu Arasındaki İlişki Üzerine Kısa Bir Felsefi-Edebi İnceleme

NIETZSCHE, Friedrich (1999). Die Philosophie im Tragischen Zeitalter der Griechen. *Die Geburt der Tragödie Unzeitgemäße Betrachtungen*. Kritische Studienausgabe 1. Münih: Deutscher Taschenbuch Verlag de Gruyter.

PATRICK, G.T.W. (1889). *The Fragments of the Work of Heraclitus of Ephesus on Nature*. Baltimore: N. Murray.

ROBINSON, T. M. (2003). *Heraclitus: Fragments*. 1. Baskı. Toronto: University of Toronto Press.

SCHLEIERMACHER, Friedrich (1838). Herakleitos: der Dunkle von Ephesos. *Philosophische und vermischte Schriften*, 2. Cilt, Berlin: Gedruht und Verlegt bei G. Reimer.

TRIPLETT, Timm (1986). Barnes on Heraclitus and the Unity of Opposites. *Ancient Philosophy*. Sayı 6: 15-23.

WATERFIELD, Robin (2000). *The First Philosophers: The Presocratics and Sophists*. New York: Oxford University Press.